

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України
КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігії»

Історія релігій в Україні: науковий щорічник

Історія релігій в Україні: НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск 27

Частина 2

Міжнародний науково-практичний збірник

Історичного факультету Львівської національної академії

імені Івана Франка та історичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

ім. М. С. Грушевського

Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди

Львівського національного університету імені Івана Франка

і КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігії»

Львів, Україна

Історія релігій в Україні: науковий щорічник

Історичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка

ім. М. С. Грушевського та історичного факультету

ЛНУ ім. Івана Франка

і КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігії»

Львів
2017
«Логос»

Науковий щорічник «Історія релігій в Україні» / За заг. ред. М. Капраля, О. Киричук, І. Орлевич / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди; КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігій». — Львів: «Логос», 2017. — Вип. 27. — Ч. 2. — 540 с.

Публікуються дослідження пам'яток сакрального мистецтва; аналізуються сюжети іконографії, музеїні колекції. Розглядаються актуальні питання історії та філософії релігії та державно-церковних відносин.

Рік заснування 1990 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 17299-6069Р від 18.11.2010 р.

Головний редактор: д-р іст. н., проф. М. М. Капраль

Заступник головного редактора: к. іст. н., доц. О. С. Киричук

Відповідальний секретар: к. іст. н., І. В. Орлевич

Члени редколегії:

А. М. Колодний, д-р філос. н., проф., засл. діяч науки і техніки України

Л. О. Филипович, д-р філос. н.

О. Н. Саган, д-р філос. н., проф.

А. В. Арістова, д-р філос. н., проф.

В. І. Любашенко, д-р філос. н., проф. (Український Католицький Університет)

Г. Д. Панков, д-р філос. н., проф. (Харківська державна академія культури

Г. В. Папакін, д-р іст. н., проф.

І. М. Преловська, д-р іст. н., ст. н. сп.

М. С. Бандрівський, д-р іст. н.

В. С. Александрович, д-р іст. н. (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України)

Ю. В. Волошин, д-р іст. н. (Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка)

А. М. Кирідон, д-р іст. н. (Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»)

І. Я. Скочиля, д-р іст. н. (Український Католицький Університет)

I. Б. Скочиля, к. іст. н., ст. н. сп.

О. Г. Малиць

М. М. Омельчук

Л. В. Моравська

Рекомендовано до друку вченого радою:

Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України від 11.04. 2017, протокол № 5

Інституту філософії НАН України від 11. 04. 2017, протокол № 7

КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігій» від 03.04. 2017, протокол № 3

© Інститут релігієзнавства – філія КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігій»

© Автори, 2017

Со-автор: С. Кульбака, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, викладач кафедри історії та теорії мистецтва Львівського національного педагогічного університету імені Івана Франка.

1. Культові пам'ятки

УДК 745/749

Adam Leh Kubik

O pewnych aspektach dekoracji hełmów późno-rzymskich typu «spangenhelme»

Адам Лех Кубік

Про деякі аспекти декорування пізньоримських «шпангенхельмів»

Досліджуються деякі аспекти еволюції та декорування шоломів, які використовувались у Римській імперії після правління імператора Константина Великого та під час становлення християнства як державної релігії. Конструкція шоломів, які називали «шпангенхельмами», а також форми орнаменту вказують на значний вплив Ірану.

Ключові слова: шолом, Рим, мистецтво, «шпангенхельми», орнамент

Adam Leh Kubik

On some aspects of late Roman «spangenhelme» decorations

Certain aspects of evolution of decorating of the helmets that were used in Roman Empire after reign of Emperor Constantine the Great and during the formation of Christianity as state religion are analyzed. The design of helmets that were called «spangenhelme» and forms of their ornamentation indicate the significant influence of Iran.

Keywords: helmet, Rome, art, spangenhelme, ornament

Począwszy od schyłku okresu Republiki Rzymskiej, praktycznie do okresu Tetrarchii, hełmy rzymskie przedstawiały sobą dość stałą linię ewolucji uzbrojenia. Pomimo widocznych wpływów i wariacji w hełmach rzymskich tego okresu, główne paradygmaty konstrukcji pozostawały niemal niezmienne. Hełmy zbudowane były z jednocięściowego dzwonu, który najczęściej posiadał integralny nieruchomy nakarczek, i napoliczników, mocowanych przy pomocy zawiasów montowanych po wewnętrznej części dzwonu. Dodatkowo formę tłumienia stanowiły czapki, które swoim kształtem dostosowywane były do kształtu hełmu, włączając w to napoliczniki.

3. «Наука о религии», «Научный атеизм», «Религиоведение»: актуальные проблемы научного изучения религии в России XX – начала XXI в. / [сост., предисл., общ. ред. К. М. Антонова]. — М. : Изд-во ПСТГУ, 2014. — 263 с.
4. Шахнович М. М. Этос истории науки: о реконструкции российского религиоведения советского периода / М. М. Шахнович // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. — 2015. — № 1 (33). — С. 185–197.
5. Типсина А. Н. Михаил Иосифович Шахнович (жизненный и творческий путь) [Электронный ресурс] / А. Н. Типсина, М. М. Шахнович // Смысла мифа: мифология в истории и культуре. Выпуск 8 : сборник в честь 90-летия профессора М. И. Шахновича. — СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. — Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/text/tipsiina-mihail-iosifovich-shahnovich-zhiznennyi-i-tvorcheskii-put>.
6. Шахнович М. М. Музей истории религии Академии наук СССР и российской религиоведение (1932–1961) / М. М. Шахнович, Т. В. Чумакова. — СПб. : Наука, 2014. — 458 с.
7. Советский союз. Евреи в советском союзе в 1953–67 гг. [Электронный ресурс] // Электронная еврейская энциклопедия. — Режим доступа: <http://eleven.org.il/?mode=article&id=15419&query=>.
8. Лобовик Б. «Книга про реакційну суть іудаїзму» / Б. Лобовик, К. Ямпольський // Радянська культура. — 1964. — № 24, 26 берез. — С. 2.
9. Шахнович М. И. Закат иудейской религии / М. И. Шахнович. — Л. : Лениздат, 1965. — 242 с.
10. Мигович И. И. «Благочестивый» иудаизм и сионизм / И. И. Мигович. — М. : Альфа-Издательство, 1979. — 142 с.
11. Шахнович М. И. Кому служит «религия Израиля» / М. И. Шахнович. — М. : Альфа-Издательство, 1930. — 94 с.
12. Кічко Т. К. Іудаїзм без прикрас / Т. К. Кічко. — К., 1963. — 192 с.
13. Шахнович М. И. Современная иудейская «философия» в капиталистических странах / М. И. Шахнович // Философские науки. — 1959. — № 4. — С. 132–141.
14. Шахнович М. И. Иудаизм в СССР на последнем этапе нэпа / М. И. Шахнович // «Воинствующий атеизм». — 1931. — № 7. — С. 74–98.

УДК 241 : 61

Руслана Мартич

Відношення християнських мислителів до репродуктивної медицини: біоетичний аспект

Досліджується репродуктивна медицина, яка поєднує в собі медичний, правовий, релігійний, морально-етичний та інші аспекти. Релігійний аспект є одним із важливих, оскільки формує самоідентифікацію особистості, що безпосередньо впливає на вибір особистості в морально-етичній площині. Висловлюється думка, що ставлення сучасних християнських теологів є стримуючим фактором для людини у знищенні власної природи.

Ключові слова: життя, людина, біоетика, християнство

Ruslana Martych

The attitude of the Christian theologians to reproductive medicine: bioethical aspect
The reproductive medicine that combines in itself medical, legal, religious, moral-ethical other aspects is explored. Religious aspect is one of the most important, so far as it forms person's self-identification, that influence directly the choice of a person in moral-ethical area. Attitude of modern Cristian theologists is a factor preventing humans from destroying own nature.

Keywords: life, human, bioethics, christianity

До порядку, встановленого Богом у Всесвіті, згідно з поглядами християнських мислителів, варто шанобливо ставитись. Повага до життя та особистості людини розповсюджується на все, що існує у природі, адже воно покликане, як і людина, прославляти Бога. У розмайтті християнських думок, присвячених оцінці християнських уявлень про життя сучасними словами, відстежується тенденція в осмисленні феномена живого як заснови християнської думки, що стосується ставлення до досягнень людства та особистості людини. Важливим є тут біоетичний аспект, який вимірюється в контексті розуміння біотехнологічних практик. Сьогодні їх акценти зміщаються в морально-етичну площину в контексті інтерпретації процесу творення та збереження живого, актуалізується питання оцінки ризиків новітніх біотехнологічних практик (генно інженерія, клонування, їх вплив на екосистеми, в тому числі на людське життя). Виходячи з-під контролю людства, вони стають непередбачуваними в результативному прояві.

або уже запліднених ембріонів є настільки ж морально недопустимою, як і використання донорської сперми. В обох випадках основою центрального протесту є ідея захисту цілісності та унікальності шлюбних стосунків. Нарешті, всі різновиди сурогатного материнства одностає засуджуються усіма релігійними діячами. Визнати цей метод – чи то б знахтувати найглибшим емоційним і духовним зв'язком, встановлюється між матір'ю і немовлям під час вагітності. Крім очевидно, що дитина в подібній ситуації народжується кандидатом на тяжку кризу ідентичності в майбутньому. Хто його справжня матір? Та, що народила, чи та, що зачала?

Все це загрожує вторгненням у спадкову різноманітність людської популяції – природну основу її соціального та біологічного благополуччя, включаючи стійкість до несприятливих зовнішніх впливів і до захворювань. А тому наука має бути обачною при доборі засобів, здатних змінити людину з набагато більш значними наслідками, ніж попередні наукові і технологічні прориви. Як зазначає К. Гундяєв, «Зловживання творінням відбувається тоді, коли людина відмовляється від Богом значеного порядку буття, порушує волю Божу і самого себе ставить у місце Бога. У такому випадку людина перестає бути управителем в імені Бога, починає управляти від себе і для себе, підпорядковуючи творіння своїм егоїстичним цілям. Поставлення людиною самого в центр життя, в центр світобудови тягне за собою порушення гармонії у відносинах з природою і з оточуючими його людьми. Творіння ресурсом задоволення безмежно зростаючих потреб, а наука й технології – мугутніми засобами оволодіння і використання цього ресурсу. Бажання у відносинах «людина – природа» знову порушується, але тепер у іншу сторону: поневоленою стає природа» [5].

Основне питання, яке постає з усім драматизмом, полягає у тому, чи існуватиме людство надалі, чи у майбутньому триватиме життя на Землі. Небувалої актуальності набуває теза про те, людство покликане існувати. Як зазначав В. Кремінь: «За нашим переконанням, свое відкликання стати «домом буття» (М. Бубер) для соціально, етнічно, фесійно різних регіонів Україна може здійснити тільки в тому разі, коли через свою багату культуру стане центром духовного тяжіння для «Я»-особистостей. Насамперед духовного, а вже потім економічного та політичного тощо» [6].

6. Релігієзнавча спадщина

Сьогодні українське суспільство, вражене духовною кризою, коли проект життя «мати» домінує над життєвою установкою «бути». Підтриєммо думку О. Кендюхова, що основними чинниками духовної корозії є «1) перманентний нігілізм як психологічна основа трансформації суспільної свідомості; 2) постійна маніпуляція людською свідомістю як норма суспільного життя; 3) філософія маркетингу як творець цінностей Суспільства-поживання» [7]. Власне, у працях Отців Церкви – Максима Сповідника, Василя Великого, Григорія Нісського та ін. ненаситна жажа матеріальних благ і чуттєвих фізичних задоволень, жажа грошей, марнославство, заздрість, брехня, лицемірство ототожнюються із впливом сил зла.

Сучасна європейська традиційна біоетика представлена «християнською біоетикою» католицизму і протестантизму [8, с. 21]. Принципи цієї біоетики – один з ключових концептів життя в біоетиці, де життя у своїх численних проявах є найвищою цінністю, життя – це єдність духовного і матеріального; саме етичні принципи є найбільш важливим інструментом привалості життя, вони перегукуються із постулатами представників християнської церкви. По-перше, християнський персоналізм утверджує етичний онтологічний статус людської особистості, яка є образом і подобою Бога, сином Божим, а її тіло і душа – неділіма єдність життєвої сущності. По-друге, ученнях християнських теологів утверджується краса і праведність життя, створеного Богом. Усе живе, природа і людина в ній, зуміється як щось сакральне. Дії, спричинені проти нього, – грішні і недопустимі, бо руйнують творіння Боже. По-третє, основа людського життя закорінена в духовному світі людини, співвіднесеному з божественною трансценденцією.

Розуміння протестантами сучасних біоетичних проблем пов'язане та складу зумовлене католицькими поглядами [9, с. 439, 462]. Об'єднуйте єдине непорушне розуміння життя як найвищої цінності. Н. Сергеєва зазначає: «На Заході консервативні позиції позначені офіційною церквою на основі різних релігійних доктін (до прикладу, жорсткі положення Ватикану по відношенню до нових біомедичних технологій)» [10, 11], на сьогодні ці жорсткі позиції незмінні тільки по відношенню до процедур, які передбачають нанесення шкоди або спричинення загрози здоров'ю (Інструкція Ватикану).

Християнська етика, біоетика створюють перспективу «управління» людською думкою і долання невиваженого підходу до майбутнього,

адже суспільство, для якого науково-технічний прогрес стає самоніжкою, позбувається «людських вимірів» і може зазнати катастроф. Християнське віровчення містить значний гуманістичний, життєстворюючий потенціал. Сьогодні позиція християнських мислителів спрямована на збереження життя в усіх його формах. Вона є своєрідним критерієм вітніх біотехнологічних практик задля унеможливлення деструктивного наслідків як для людини, так і для всього сущого.

1. Силуянова И. В. Антропология болезни / И. В. Силуянова. — М. : Изд. Сретенского монастыря, 2007. — 304 с.
2. Силуянова И. Этика врачевания. Современная медицина и право [Электронный ресурс] / И. Силуянова. — Режим доступа: <http://life.orthonet.ru/zhizn/etika/00034.htm>.
3. Приходько Т. Деньги из пробирки / Т. Приходько // Сегоднія. — 2011. — 18 июля.
4. Балашов Н. Искусственное оплодотворение : что думают православные? Н. Балашов // Биоэтика : принципы, правила, проблемы. — М., 1998. С. 147–153.
5. Гундяев К. К экологии духа [Электронный ресурс] / К. Гундяев. — Режим доступа: http://krotov.info/libr_min/ae/aecoteol/eco_020.html.
6. Кремень В. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї / В. Кремень // Дзеркало тижня. — 2005. — 13 серп. (№ 31).
7. Кендюхов О. Суспільство споживання як національна трагедія України / О. Кендюхов // Дзеркало тижня. — 2011. — 14 січ.
8. Силуянова И. В. Биоэтика в России: ценности и законы / И. В. Силуянова. — М. : Грант, 2001. — 192 с.
9. Силуянова И. Этика врачевания. Современная медицина и право [Электронный ресурс] / И. Силуянова. — Режим доступа: <http://life.orthonet.ru/zhizn/etika/00034.htm>.
10. Сергеева Н. В. Биоэтика как культурный комплекс : автореф. дис. ... филос. наук : спец. 24.00.01 «теория и история культуры» / Н. В. Сергеева. — Волгоград, 2010. — 50 с.

7. Методика викладання релігійних питань

УДК 37.018.2

Ганна Корж

Формування духовної культури особистості у курсі за вибором «Православна культура Слобожанщини»

Розглядаються особливості формування духовної культури особистості у курсі за вибором «Православна культура Слобожанщини». Розкрито культурно-антропологічне та релігійне виховного потенціалу православної традиції Слобожанщини. Підкреслено значення сократівського діалогу та методів наочності як дидактичних форм освітньої презентації гуманістичних смыслів православної культури Слобожанщини.

Ключові слова: духовна культура особистості, православна культура Слобожанщини, соціокультурна компетентність, трансцендентна здатність людини, сократівський діалог

Ganna Korzh
Forming of spiritual culture of personality in the elective course «Orthodox culture of Sloboda Ukraine»

The features of formation of spiritual culture of personality in the elective course «Orthodox culture of Sloboda Ukraine» are considered. The cultural and anthropological foundation of educational potential of Sloboda Ukraine Orthodox culture is exposed. The value of the Socratic dialogue and methods of visibility as didactic forms of educational representation of humanistic senses of the Sloboda Ukraine Orthodox culture is underlined.

Keywords: spiritual culture of personality, Orthodox culture of Sloboda Ukraine, sociocultural competence, transcendent human capacity, Socratic dialogue

Сучасна переорієнтація освіти на пріоритетне формування духовно-моральних цінностей, світоглядної культури особистості, здатності особистості до творчого здобуття знань, вмінь та навичок їх практичної реалізації дедалі частіше сприймається як один із детермінуючих факторів освітньої модернізації та євроінтеграції України. Як доводить європейський і світовий досвід, в цивілізованих державах зміст освіти

6. РЕЛІГІЄЗНАВЧА СПАДЩИНА	418
<i>Левицька Оксана</i>	
Поняття релігійності і духовності та їх взаємодія у творчій спадщині М. І. Костомарова.....	418
<i>Вовк Ірина</i>	
Сходознавчі студії Івана Франка.....	428
<i>Басаурі Зюзіна Анна Марія</i>	
Використання російського радянського доробку в українських науково-атеїстичних творах про юдаїзм 1957–1989 рр. (на прикладі творів М. Й. Шахновича).....	439
<i>Мартинч Руслана</i>	
Відношення християнських мислителів до репродуктивної медицини: біоетичний аспект	449
7. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПИТАНЬ	455
<i>Корж Ганна</i>	
Формування духовної культури особистості у курсі за вибором «Православна культура Слобожанщини»	455
<i>Недавня Богдана</i>	
Представлення феномена релігії, діяльності Церков та релігійності в шкільній літературі в УРСР періоду перебудови.....	465
<i>Аношика Сяргей</i>	
Проблематика викладання тематики новає релігійнації: каталіцизм і саентологія.....	475
8. ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ	486
<i>Зеліско Сергій</i>	
Церква і держава. Ідеологічна конкуренція та різноприродність як причина перманентного конфлікту.....	486
<i>Запорожець Вікторія</i>	
Міжцерковна та державно-церковна діяльність УАПЦ у міжвоєнний період	495
<i>Медвідєв Федір, Медвідєв Алла, Курчина Тамара</i>	
Гуманітарна безпека української держави в умовах культурної експансії Російської Федерації	503
<i>Біддулф Говард</i>	
Церква Ісуса Христа святих останніх днів в контексті формування свободи віросповідань в Україні	510
<i>Грушева Тетяна</i>	
Соціальна позиція сучасних українських протестантів	525
<i>Михайлівський Армен</i>	
Релігійні аспекти Чорнобильської катастрофи	534

<i>Мосюкова Наталія</i>	
Римо-католицька церква України під час революційних подій на Майдані та воєнних дій на сході України (2013–2016 рр.)	539
<i>Костюк Степан</i>	
Репресоване духовенство Української греко-католицької церкви (на основі фондів Тернопільського обласного краєзнавчого музею).....	548
Відомості про авторів	553